Тема 1. Теоретико-методичні та нормативні аспекти діяльнісного підходу в початковій школі

1. Діяльнісний підхід в освіті.
2. Нормативно-правові орієнтири організації освітнього процесу в контексті реалізації діяльнісного підходу. Особливості реалізації діяльнісного підходу в початковій школі.
3. Роль вчителя початкових класів у впровадженні діяльнісного підходу.
4. Ініціативи The LEGO Foundation щодо впровадження діяльнісного підходу в Україні. Характеристики діяльнісного підходу (The LEGO Foundation).

1. Діяльнісний підхід в освіті. Нормативно-правові орієнтири організації освітнього процесу в контексті реалізації діяльнісного підходу.

У загальноприйнятому розумінні категорія «підхід» (в освіті) означає сукупність загальних положень, принципів, прийомів, способів, які використовують для будь-якого впливу або на основі яких організовують і здійснюють освітню діяльність.

Психологічною основою діяльнісного підходу в освіті є розуміння діяльності як засобу розвитку особистості. Власне категорія «діяльність» у психології є центральною і розуміється як специфічно людська та історично обумовлена форма активності.

В процесі діяльності відбувається цілісний розвиток людини, формується її ставлення до навколишнього світу та встановлює прямий зв'язок між результатами розвитку та інтенсивністю діяльністю. Розуміння сутності поняття діяльності стало підґрунтям для впровадження діяльнісного підходу в освітньому процесі.

Діяльнісний підхід – означає організацію та управління цілеспрямованої навчально-виховної діяльності студента або учня в загальному контексті їх життєдіяльності – мається на увазі спрямованості їхніх інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу навчання і виховання, особистісного досвіду. Підґрунтям такого підходу, є реалізація діяльнісного характеру змісту освіти, в результаті якої відбувається перетворення студента або учня з об'єкта на суб'єкт навчання

Діяльнісний підхід стосується внутрішньої активності особистості, що пробуджується завдяки змісту і методам, що є організованими особливим чином. Ключовою ідеєю діяльнісного підходу є те, що особистісний та або професійний розвиток може ефективно здійснюється лише у процесі активної діяльності.

Завдання «Зберіть визначення»

Скласти змістове визначення поняття «діяльнісний підхід».

Серед запропонованих положень, обрати ті, що стосуються ДП та скласти власне коротке визначення.

- *організація цілеспрямованої навчальної діяльності;*
- *учень як об'єкт навчання;*

- *учень як суб'єкт навчання;*
- *активна діяльність як умова розвитку;*
- *засвоєння лише готових знань;*
- *застосування знань у практичній діяльності;*
- *урахування інтересів, досвіду та ціннісних орієнтацій учня.*

Діяльнісний підхід відповідає базовим принципами сучасної нейронауки та має забезпечувати: фізичну активність учнів, єдність їхньої розумової та фізичної діяльності; позитивні емоції та комунікацію; командну роботу; формування практичних умінь і навичок; баланс рутин та незвичних, нестереотипних ситуацій і дій тощо.

2. Нормативно-правові орієнтири організації освітнього процесу в контексті реалізації діяльнісного підходу. Особливості реалізації діяльнісного підходу в початковій школі.

Початкова освіта є першим рівнем освіти відповідно до Національної рамки кваліфікацій, в ході здобуття якої учень має набути базові загальні знання, уміння та навички, необхідні для виконання простих завдань, а метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Починаючи з вересня 2018 року розпочато поетапні зміни в системі загальної середньої освіти, засновані на Концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа» (2016). Освітній процес має провадитися з урахуванням принципів партнерства, дитиноцентризму та сприяти формуванню ключових компетентностей. Перелік цих компетентностей синхронізовано з Європейською довідковою рамкою ключових компетентностей.

На державному рівні значущість запровадження діяльнісного підходу в освіті підтверджується низкою документів, а саме: Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти (2018 та 2025 років), Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, Державний стандарт профільної середньої освіти.

Так, у Концептуальних засадах Нової української школи зазначено, що в початкових класах навчання має бути організовано через діяльність, зокрема шляхом застосування ігрових методів навчання як у класі, так і поза його межами. Значущість запровадження діяльнісного підходу, на думку авторів Концепції, обумовлена тим, що під час уроку, як правило, активно працюють близько 20% учнів, 30% школярів за цим активно спостерігають, не виявляючи активності при цьому, 30% спостерігають пасивно, а 20 % залишаються майже бездіяльними.

Робота в групах:

Державний стандарт початкової освіти 2018 року

Державний стандарт початкової освіти 2025 року
Кожна група має знайти та представити, що цей документ дозволяє/зобов'язує вчителя робити для реалізації діяльнісного підходу?

Державний стандарт початкової освіти (2018) передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

Згідно з Державним стандартом реалізація мети початкової освіти ґрунтується на ціннісних орієнтирах, серед яких можна виділити ті, що стосуються діяльнісного підходу, а саме:

- цінність дитинства, що оберігається шляхом встановлення освітніх вимог, які відповідають віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини;
- радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проєктної діяльності.

Закладені в Державному стандарті початкової освіти підходи мають своє логічне продовження в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти в якому зазначено, що крім особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів, стандарт ґрунтується і на засадах діяльнісного підходу, що реалізується в освітніх галузях і відображається в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти. Зокрема зазначено, що діяльнісний підхід – це «спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти». До того ж в документі визначено, що діяльнісний підхід «спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища».

На основі Державного стандарту початкової освіти розроблено Типові освітні програми. Серед принципів побудови програми авторського колективу під керівництвом О. Савченко (НУШ-1), є дитиноцентрованість, природовідповідність, практична спрямованість змісту. В типовій програмі, розробленої творчим колективом під керівництвом Р. Шияна (НУШ-2), рекомендовані інтерактивні форми організації освітнього процесу та методи навчання – дослідницькі, інформаційні, мистецькі проєкти, сюжетно-рольові ігри, інсценізації, моделювання, ситуаційні вправи, екскурсії тощо.

Проаналізована нормативно-правова база переконує у необхідності підвищення рівня активності учнів в освітньому процесі.

Загалом, активність учнів є важливим дидактичним принципом, що вимагає від педагога організації процесу навчання, що сприятиме вихованню в учнів ініціативності, самостійності, міцному і глибокому засвоєнню знань, виробленню необхідних умінь та навичок, розвитку в них спостережливості,

мислення, мовлення, пам’яті й творчої уяви.

Відповідно керування активністю школярів називають активізацією, яку визначають як постійний процес спонукання до цілеспрямованого навчання, з метою подолання пасивності та стереотипності діяльності та зниження розумової роботи. Головної метою активізації, шляхом застосування різноманітних форм, методів та засобів навчання, є формування активності учнів та підвищення якості освітнього процесу.

Отже, під час організації навчальної діяльності молодших школярів важливі динамічність уроку, задоволення потреби у русі, взаємозв’язок з ігровою діяльністю, опора розумових дій на практичні. Від розуміння педагогом природи та законів навчання, відповідних засобів досягнення навчальної мети, залежить характер організації та ефективність освітнього процесу. Саме тому вікові та психологічні особливості молодших школярів зумовили запровадження діяльнісного підходу.

Науковці виділяють такі особливості діяльнісного підходу в початковій школі:

1. Власна навчальна діяльність учня, організовується в його зоні найближчого розвитку.

2. Процес здобуття знань під керівництвом вчителя має бути результатом власних пошуків дитини.

3. Вчитель пропонує дітям не готові відповіді, а питання, відповідь на які потрібно знайти у спільній діяльності.

4. Педагог намагається запустити механізми внутрішньої мотивації дитини, стимулюючи бажання вчитися, ставити цілі, шукати шляхи самонавчання; формує уміння учня контролювати, корегувати, оцінювати свою діяльність.

5. Учень виступає суб’єктом освіти.

6. Вчитель орієнтується не тільки на засвоєння знань, а й на формування узагальнених навчальних дій, розвиток уміння вчитися як головну фундаментальну компетентність.

Для реалізації принципу діяльності висувається низка умов:

Завдання: з’єднати назву принципу ДП з його змістом

Принципи ДП	*Зміст*
Безперервність	*наступність між усіма етапами процесу навчання*
Цілісне уявлення про світ	*формування в учня узагальненого, цілісного уявлення про природу, суспільство, самого себе, про роль і місце кожної науки в системі наук*
Мінімакс	*можливість засвоїти зміст освіти на максимальному (творчому) рівні й забезпечити його засвоєння на рівні соціального безпечного мінімуму, що визначено освітніми стандартами*
Психологічна комфортність	*створення під час освітнього процесу*

	доброзичливої атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей особистісно орієнтованої педагогіки
Варіативність	*формування в учнів здібностей до вибору оптимального варіанта*
Творчість	*максимальна орієнтація на творчий початок у навчальній діяльності учнів*

1. Безперервність, тобто наступність між усіма етапами процесу навчання.

Виокремлено етапи уроку: самовизначення до діяльності на уроці; актуалізація знань та вмінь, достатніх для побудови нового способу дії; постановка проблеми; побудова проєкту виходу з ускладнення; первинне закріплення; самостійна робота й самоперевірка; включення в систему знань і повторення; рефлексія діяльності на уроці та обговорення цілей наступної діяльності.

2. Цілісне уявлення про світ, що передбачає формування в учня узагальненого, цілісного уявлення про природу, суспільство, самого себе**,** про роль і місце кожної науки в системі наук.

3. Мінімакс, що дає учневі можливість засвоїти зміст освіти на максимальному (творчому) рівні й забезпечити його засвоєння на рівні соціального безпечного мінімуму, що визначено освітніми стандартами.

4. Психологічна комфортність, як створення під час освітнього процесу доброзичливої атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей особистісно орієнтованої педагогіки.

5. Варіативність, яка передбачає формування в учнів здібностей до вибору оптимального варіанта.

6. Творчість, що означає максимальну орієнтацію на творчий початок у навчальній діяльності учнів.

3. Роль вчителя початкових класів у впровадженні діяльнісного підходу.

Аналіз нормативно-правової бази початкової освіти, впровадження європейських практик, переконує, що має змінитися як освітнє середовище навчального закладу, так і принципи та механізми здійснення педагогічної діяльності. Так, вчитель початкових класів має до бути готовим до постійного оновлення змісту освіти, що потребує вдосконалення способів професійної діяльності, оволодіння сучасними технологіями (в тому числі інформаційними), формами, методами та прийомами навчання.

Разом з тим вчителі, які мають значний досвід в роботі часто не бажають об’єктивно оцінити свою педагогічну діяльність, важко адаптуються до нововведень, мають інертне мислення та завищену самооцінку, використовують «перевірені часом», але застарілі методи роботи. Це посилюється негативним факторами, які не залежать від вчителя, а саме,

відсутність належних умов праці в закладі освіти, недостатнє матеріальне стимулюванню та соціальна оцінка, виконання завдань адміністрації поза межами своїх функціональних обов'язків.

В Концепції розвитку педагогічної освіти наголошено, що конкурентоспроможність педагога визначається його професіоналізмом та залежить, з-поміж іншого, від власної мобільності, особистої відповідальності за неперервний професійний розвиток, налаштованості на сприйняття нового, здатності до інноваційних пошуків тощо. Успішна професійна діяльність педагогічного працівника вимагає безперервного навчання в умовах динамічних змін та здатності адаптуватися до них.

Вчитель має створити умови для розвитку в учнів бажання вчитися, використовувати узагальнені способи дій; також педагог має розвивати вміння застосовувати знання у стандартних і нестандартних ситуаціях та сприяти тому, щоб учні виявляли вольові якості (наполегливість, цілеспрямованість) у роботі.

Освітній процес в межах діяльнісного підходу передбачає організацію та керівництво навчальною діяльністю та означає переорієнтацію на постановку і вирішення учнями конкретних навчальних завдань. Тут постає важливе завдання для вчителя: визначити зміст навчальних завдань та дій, їх послідовність, форму пред'явлення та, відповідно, організувати виконання цих дій учнями за умови оволодіння ними алгоритмом такого виконання. Змінюється і характер процесу і об'єкту навчання, який стає суб'єкт-суб'єктним, рівнопартнерським.

Відповідно педагог має забезпечити активну позицію учня під час навчання, озброїти його такими способами діяльності, які нададуть можливість докладати зусилля та дозволять вчителю розкривати потенційні можливості, спрямовувати процес розвитку особистості

В межах впровадження діяльнісного підходу вчителі мають пробудити у кожного учня пізнавальну активність, допитливість, прагнення мислити та робити самостійні висновки та мають:

- забезпечити мотивацію навчально-пізнавальної діяльності;
- заохочувати ставити відкриті запитання;
- вміти керувати навчально-пізнавальною діяльністю молодших школярів;
- навчити учнів оперувати знаннями та обирати способи дій;
- формувати уміння ставити перед собою цілі, знаходити варіанти вирішення завдання, приймати рішення, самостійно долати труднощі,
- навчити здійснювати рефлексивну оцінку дій, їх результатів та відповідно коригувати власну діяльність

4. Ініціативи The LEGO Foundation щодо впровадження діяльнісного підходу в Україні. Характеристики діяльнісного підходу (The LEGO Foundation).

Провідними закордонними науковцями, що працюють над проблемо

діяльнісного підходу, є Р. Паркер та Б. Томсен. На їхню думку, діяльнісний підхід у школі характеризується таким поняттям як «агентність дитини», під яким розуміють наявність у дітей вибору та можливість приймати рішення щодо власного навчання. За діяльнісного підходу агентність виявляється в тому, що учні мають можливість ставити вчителям запитання, висловлювати власну думку; взаємодіють один з одним на основі колаборативного навчання; мають вибір в межах ретельно спланованих чітких завдань вчителя тощо.

Паркер Р. та Томсен Б. є авторами посібника «Діяльнісний підхід у школі», який створено та видано за підтримки фонду The LEGO Foundation. Діяльність фонду відбувається в Україні в межах проєкту «Сприяння освіті» започаткованого в 2010 році, після підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та власне фондом. Мета The LEGO Foundation полягає в побудові освітнього процесу так, що навчання через гру (Learning through play) має давати дітям можливість стати творчими, зацікавленими учнями, що вчаться все життя. Розпочиналась ця діяльність з дошкільної ланки. З початком реформування початкової освіти, діяльність фонду набула нового значення. The LEGO Foundation почав забезпечувати початкові класи закладів освіти заклади наборами LEGO (башточки «Шість цеглинок» та LEGO Play Box), проводити навчання педагогів в інститутах післядипломної педагогічної освіти, студентів спеціальностей «Початкова освіта», надавати методичний супровід закладам освіти. Наразі фонд спрямовує свої зусилля на розкриття потенціалу діяльнісного підходу та ігрових методів навчання в освіті з метою розвитку наскрізних вмінь.

Р. Паркер та Б. Томсен в своїй книзі описують 8 підходів до викладання й навчання, або як їх називають автори, «інтегровані педагогіки» (в розумінні національної системи освіти «методики»), які вони вважають основами діяльнісного підходу:

- активне навчання, за якого учні залучені до процесу навчання, а особисті інтереси учнів використовуються для їхньої зацікавленості;
- кооперативне (колаборативне) навчання, під час якого використовується взаємодія однолітків шляхом об’єднання учнів для виконання певного завдання;
- емпіричне навчання, що передбачає набуття практичного досвіду, як у класі, так і поза його межами;
- навчання через відкриття, за якого в учнів з’являється відчуття контролю над власним навчанням;
- навчання на основі запитів дітей, під час якого частина навчальної роботи організовується навколо тем та відкритих питань, що висуваються учнями;
- проблемне навчання, яке передбачає навчальну діяльність, що фасилітується вчителем навколо вирішення певних проблем, як правило, у невеликих групах;
- проєктне навчання, основним результатом якого є створення проєкту, навколо якого організовується навчання;

- педагогіка Монтесорі, за якої є важливою взаємодія між вчителем, дитиною і середовищем, а також практичне навчання, групова та парна робота, особистісно зорієнтоване навчання, відсутність конкуренції і зовнішніх заохочень чи покарань.

Пригадати характеристики ДП за такими ситуаціями

- Учні працюють разом у парах і групах.
- Дитина може пробувати, помилятися й починати знову.
- Завдання пов'язане з досвідом і життям учнів.
- Учні фізично та ментально включені в діяльність і мають можливість вибору.
- Дитина отримує задоволення від навчання та взаємодії з іншими.

(значущість – соціальність – активність – мотивуючий характер – радість)

Такі інтегровані педагогіки відповідають характеристикам діяльнісного підходу і є:

- значущими, за умовами, що вони розробляються з урахуванням захоплюючих завдань, проблемних питань, дослідів та проєктів, які пов'язані з досвідом та життям учнів;
- соціальними, коли учні працюють разом у групах, парах, в різних освітніх осередках, використовуючи при цьому стратегії для спільного навчання;
- активними, якщо учні фізично та ментально включені в освітній процес та мають вибір щодо змісту навчання;
- мотивуючими, коли учні мають можливість вивчати та досліджувати нові явища, робити спроби, переживати невдачі й розпочинати знову і знову;
- радісними, за умов, що дитина отримує задоволення від навчання та позитивний досвід взаємодії з однолітками та вчителями.

Впровадження діяльнісного підходу, за переконанням представників The LEGO Foundation, позитивно впливає на розвиток когнітивних, творчих, емоційних, фізичних та соціальних вмінь, які багато в чому співзвучні із компетентностями та наскрізними вміннями, визначеними в Державному стандарті початкової школи. Наприклад: вирішення конфліктів, прийняття рішень, вміння домовлятись, розуміння прочитаного, креативність, навички слухання, здатність до самоконтролю, розвиток дрібної та загальної мотирики, здатність до співпраці, вміння регулювати соціальну поведінку тощо.

Ідеї фонду The LEGO Foundation загалом та Р. Паркер та Б. Томсен зокрема суголосні з провідними засадами Концепції НУШ, яка нацюліє педагогів до застосування ігрових методів, проєктів, дослідів та експериментів, використання групової взаємодії та інтеграції в освітньому процесі тощо.